

УДК 574:551.4:911.2(477.52)

ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ РІЧКОВИХ ДОЛИН СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Кіріндась О. І., 1-й курс магістратури,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка,
кафедра загальної та регіональної географії,
наук. керівник – доцент Корнус А.О.*

Стаття присвячена ландшафтному різноманіттю Сумської області, яке визначається поєднанням геоморфологічних, кліматичних, гідрологічних та біотичних факторів. Описано географічні особливості області, що розташована в межах двох природних зон – мішанолісової та лісостепової. Північна частина області характеризується поліськими ландшафтами з заболоченими територіями та водно-льодовиковими рівнинами, а південна – лісостеповими ландшафтами з хвилястою рівнинною поверхнею та розвитком ерозійних процесів. Окремо аналізуються річкові долини як ключові елементи природного середовища, які формують ландшафтний каркас регіону. Розглянуто природні комплекси долин основних річок регіону, таких як Десна, Сейм, Сула, Псел і Ворскла, зокрема заплавні ландшафти, що мають особливу наукову та природоохоронну цінність. Підкреслено важливість збереження цих територій в умовах сучасного природокористування. Стаття висвітлює необхідність раціонального використання природних ресурсів та впровадження заходів із відновлення деградованих геосистем.

Ключові слова: Сумська область, ландшафтне різноманіття, річкові долини, природні зони, екологічна цінність.

Сумська область є регіоном, що відзначається значним ландшафтним різноманіттям, зумовленим поєднанням геоморфологічних, кліматичних, гідрологічних та біотичних факторів. Область розташована в межах двох природних зон – мішанолісової та лісостепової, що зумовлює її ландшафтне різноманіття. Північна частина області представлена поліськими ландшафтами, для яких характерне широке поширення водно-льодовикових і давньоалювіальних рівнин, що зумовлює їхню відносно рівну поверхню із незначними коливаннями висот, значні площі займають заболочені території. Ґрунтовий покрив поліських ландшафтів представлений переважно дерново-підзолистими та болотними ґрунтами, які формуються в умовах надмірного зволоження та низької дренажності території. Рослинність цієї частини регіону включає великі площі сосново-дубових і березово-соснових лісів, а також значні території заболочених лук і очеретяних заростей.

Південна частина області характеризується типовими лісостеповими ландшафтами, що сформувалися в умовах злегка надмірного зволоження та хвилястої рівнинної поверхні. У межах лісостепової зони спостерігається значна різноманітність ґрунтового покриву, проте найбільші площі займають чорноземи типові та опідзолені, а також сіримі лісовими ґрунтами. Ця територія відзначається значним розвитком ерозійних процесів, зокрема на схилах долин і балок, що

сприяє утворенню ярів. Природна рослинність лісостепової частини Сумщини включає байрачні ліси, що збереглися на вододільних плато та в яружно-балкових системах, а також лучні степи, які внаслідок господарського освоєння займають відносно невеликі площі. Заплави річок Псел, Ворскла, Сула характеризуються значним поширенням заплавних лісів, лук і стариць, що мають важливе значення для збереження гідрологічного балансу та підтримки водного режиму регіону.

У екотонній смузі між названими вище частинами інколи виділяється перехідна зона, де спостерігається поступовий перехід від поліських до лісостепових ландшафтів, що проявляється в зміні ґрунтового покриву, рослинності та характеру водного режиму.

Східна частина області представлена ландшафтами, що формуються на відрогах Середньоруської височини й відрізняються значною розчленованістю рельєфу, зокрема наявністю глибоких ярів і балок. Геоморфологічні особливості цієї території зумовлені переважанням лесових відкладів, які є сприятливими для розвитку ерозійних процесів. Для цієї частини регіону характерне поєднання лісових і степових формацій, що формують складну ландшафтну мозаїку. Рослинний покрив представлений нагірними діюрами, ділянками степової рослинності та значними площами лучних угруповань. У межах яружно-балкових систем збереглися реліктові степові геосистеми з характерними для них крейдяними відслоненнями та рідкісною флорою, зокрема видами, що є ендемічними для Лівобережної України.

Річкові долини є осередками ландшафтного різноманіття, ключовими елементами природного середовища Сумської області та формують своєрідний ландшафтний каркас регіону. Їхня структура та морфологічні особливості зумовлені геологічною будовою території, кліматичними умовами, історією розвитку водних систем та сучасними гідрологічними процесами. Ландшафтне різноманіття річкових долин області проявляється у відмінностях їхньої морфометрії, ширини заплави, ступеня заболоченості, характеру русел і прибережних геосистем.

Однією з найбільших водних артерій області є річка Десна, яка протікає через її північно-західну частину. Заплава Десни характеризується високим рівнем біорізноманіття: тут поширені заплавні луки, вільхово-березові ліси, очеретяні болота, що створюють сприятливі умови для існування багатьох видів флори й фауни.

Іншим значним осередком ландшафтного різноманіття є долина річки Сейм, яка має широку та порівняно добре дреновану заплаву. На відміну від Десни, долина Сейму менш заболочена, а терасовий рельєф виражений чіткіше. Заплава Сейму містить значні площі дубових та вільхових лісів, луків і піщаних терас, що робить її одним із найцінніших природних комплексів області.

Ландшафти долин Псла і Ворскли, які протікають через та південно-східну частину Сумської області, мають дещо інший характер. Їхні долини значно звужені, а заплави менш заболочені, порівняно з річками Полісся. Вони мають добре виражені долинно-терасові комплекси з характерними трав'янистими та ділянками нагірних дібров. У їхніх долинах також поширені степові формації, що є унікальними для Лісостепу.

Долина Сули в межах Сумської області є типовим прикладом рівнинної річкової системи Лісостепу. Вона має широку заплаву, численні стариці, заболочені ділянки та виражені надзаплавні тераси. Русло річки значно меандрує, прибережні території вкриті луками, заплавленими лісами та дібровами, які збереглися на підвищених правого корінного берега.

Однією з особливостей долин усіх річок Сумщини є значна різноманітність заплавлених ландшафтів, які змінюються залежно від гідрологічного режиму, особливостей водного живлення та характеру берегової ерозії. У поліській частині переважають заболочені та лісисті заплави, тоді як у лісостеповій частині області вони представлені відкритими лучними та остепненими лучними комплексами.

Серед природних комплексів, що мають особливу наукову та природоохоронну цінність, варто виділити заплавні ліси Сейму та Десни, що збереглися у своєму природному стані та виконують важливі функції в підтриманні екологічної рівноваги у регіоні. Деснянсько-Старогутські ліси є унікальним лісовим масивом, що містить значні площі малопорушених соснових та дубових лісів із багатим видовим складом флори та фауни.

Таким чином, річкові долини Сумської області є складними та динамічними ландшафтними системами, які поєднують елементи заплавлених луків, лісових масивів, болотних угідь та терасових степових комплексів. Їхня структура значною мірою визначається фізико-географічними умовами регіону, що зумовлює високе ландшафтне різноманіття та необхідність збереження цих територій як важливих природних геосистем.

Підсумовуючи можемо сказати, що ландшафтне різноманіття Сумської області є результатом складної взаємодії природних чинників, які формували її територію протягом геологічної історії. Поєднання поліських, лісостепових низовинних та височинних ландшафтів створює складну природну структуру, що є важливою для збереження екологічної стабільності регіону. В умовах сучасного природокористування актуальним є питання збереження природних ландшафтів, раціонального використання земельних ресурсів та впровадження заходів із відновлення деградованих геосистем.